

[B] **HET ZUID-AFRIKA IN JE HOOFD.
“TIKKOP” VAN ADRIAAN VAN DIS**

Een nieuwe roman van Adriaan van Dis (1946) is altijd weer een literair evenement. Niemand die precies weet waarom, maar een nieuw boek van een naam van dit formaat, daar wordt toch altijd weer even van opgekeken. En deze keer bleek het min of meer raak. In talloze eindejaarslijstjes dook *Tikkop* op als een van de beste romans van 2010. Het komt de vriendelijke Van Dis natuurlijk toe, maar het is maar de vraag of deze roman evenveel weerklank zou hebben gekregen als hij door iemand anders geschreven zou zijn. Het is een sympathiek boek, daar niet van, maar een korte samenvatting van de inhoud maakt al duidelijk dat het is opgetrokken uit een verzameling hele en halve clichés.

Mulder, een Nederlandse Parijzenaar met een verleden in het Zuid-Afrikaanse verzet, gaat na lange tijd terug naar het land waarvoor hij zich in zijn jonge jaren heeft ingezet. Hij is uitgenodigd door Donald, die zijn oude verzetsmaatje wil helpen om hem zijn geheugen terug te bezorgen. Mulder blijkt Zuid-Afrika te hebben verdrongen. Marten, zijn vroegere schuilnaam, past hem slechts als een te klein geworden trouwpak.

Mulder wordt in de eerste plaats getroffen door de lamentabele staat waarin het bevrijde Zuid-Afrika verkeert. Criminaliteit viert hoogtij en een groot deel van de zwarte jeugd is aan de ‘tik’, *crystal meth* voor de ingewijden, een drug die een onherstelbare aanslag pleegt op je hersenen. De ‘tikkoppe’ blijken een weinig tot de verbeelding sprekend symbool voor het nieuwe Zuid-Afrika: een kansarme jeugd die niet alleen het verleden maar ook het heden zo snel mogelijk wil vergeten. Na een aantal tragische verwickelingen (het arme deel van het kustdorp waar het verhaal zich afspeelt, spoelt weg in een storm) trekken Mulder en Donald zich het lot aan van Hendrik. Hendrik is een tikkop die dubbel geplaagd wordt door zijn etnische achtergrond. Hij is de zoon van een zwarte hoer en een Thaise man. Hij is niet alleen zwart in de ogen van de blanken, maar ook Chinees in de ogen van de zwarten. Deze dubbele *outcast*, die niettemin de capaciteiten zou moeten hebben om de armoede te ontvluchten, wordt de beschermeling van de twee idealisten van middelbare leeftijd.

Ondertussen hebben Mulder en Donald natuurlijk ook zelf heel wat te verwerken. Zij horen niet thuis in dit harde land. Mulder niet omdat hij er als Nederlander eigenlijk nooit iets te zoeken heeft gehad, Donald niet omdat hij zich niet van zijn familiegeschiedenis los kan weken. Hij is en blijft een Treghardt, meer bepaald de zoon van zijn vader, die politiechef was tijdens de apartheid. Bovendien delen ze een frustratie: de verklipping van de mooie Cathérine, met wie ze allebei de lakens hebben gedeeld en aan wier arrestatie ze beiden – ongewild – schuld hebben. Wat begint als een bekommernis over het land waar ze allebei op de een of andere manier van houden, wordt een zoektocht naar persoonlijke rechtvaardiging.

Amechtig proberen beide mannen iets goed te maken wat ze ooit denken te hebben misdaan, zowel in hun politieke bedrijvigheid als in hun persoonlijke leven. Beiden zijn ze kinderloos gebleven en daarom storten ze zich op de heropvoeding van de verslaafde Hendrik. Mulder wordt er zelfs sentimenteel van: “Hij had een vader kunnen zijn, als ie gedurfd had. Dit was zijn laatste kans.”

Op die manier wordt de tweede helft van de roman een merkwaardig *two-men-and-a-little-baby*-verhaal, zonder dat deze variant overigens echt interessant wordt. Dat komt vooral omdat de persoonlijke geschiedenissen van Mulder en Donald, die hun altruïstische gedrag moeten verklaren, bij momenten bijzonder knullig wordt verteld. Naarmate het boek vordert, sijpelt er steeds meer van het verleden terug in het geheugen van Mulder. De lezer krijgt die geschiedenis deels in de vorm van flashbacks en deels in de gesprekken tussen de twee mannen te horen. Maar vooral dat laatste gebeurt niet altijd even overtuigend. Donald zegt bijvoorbeeld ergens: “Je moest weg, Duriez wou van je af. Een geluk dat je al een visum voor Zuid-Afrika had, binnen een week kon je weg. Paniekvoetbal. Die zogenaamde missie van jou was in feite een vlucht.” Handig voor de lezer, maar Mulder heeft op dat moment zijn geheugen al weer terug en weet natuurlijk best dat hij weg moest, dat hij een visum had en dat hij op de vlucht was.

De politieke achtergrond van het verhaal lijkt sowieso erg bijkomstig te zijn. De ontboezemingen over Cathérine raken Mulder en Donald aan het eind van het boek eigenlijk nog alleen als voormalige

'Tikkoppe', drugsverslaafden in Kaapstad, Foto Volker Hagen.

liefdesrivalen en niet als gekwetste idealisten. Bovendien maakt Van Dis duidelijk dat zijn Mulder weliswaar een verleden heeft als roekeloze vrijheidstrijder, maar dat hij zich er altijd van bewust is geweest dat fanatisme leidt tot fundamentalisme. Zijn personage was dan ook eigenlijk een estheet: "Mulder was meer een zigzagger, wist niet waar hij uit wou komen, maar als hij iets zocht was het schoonheid. Ook in de politiek. Een rechtvaardige samenleving leek hem domweg mooier." Dat is een politiek correct standpunt dat niet zoveel heel laat van het verhaal dat was begonnen als een wrange liefdesverklaring aan een land in een bijna onoplosbare crisis. Geen wonder dat het verscheurde Zuid-Afrika Mulder uiteindelijk niet echt meer weet te raken. Hij wil zich niet branden aan extremisme en aangezien bij herhaling wordt opgemerkt dat je er alleen met harde hand iets kunt veranderen, verliest hij zijn interesse. Schoonheid vind je alleen in het mentale Zuid-Afrika, het land dat slechts bestaat in je hoofd.

Tikkop blijft dus hangen in sentimentaliteit en doet geen poging om de thema's uit te diepen die

de roman aanvankelijk lijkt aan te dragen. Dat levert niet meer op dan een handvol aardige scènes die echter nauwelijks bekliven omdat de roman is geschreven in een bijzonder vlakke stijl. Het is proza dat aanvoelt alsof een redacteur een woekerend verhaal heeft rechtgetrokken en van alle overdaad én eigenheid heeft ontdaan. Het gevolg is dat de roman is gesteld in de journalistieke stijl-die-geen-stijl-is, met slechts hier en daar een poëtisch moment en met te weinig kracht om de clichés te verdoezelen.

MATTHIJS DE RIDDER

ADRIAAN VAN DIS, *Tikkop*, Augustus, Amsterdam, 2010,
224 p.